

UDK: 372.03

Guljaxon K. AXMADOVA,

Mustaqil izlanuvchi, Samarqand davlat chet tillar instituti, Samarqand, O'zbekiston

E-mail: guljaxon.axmadova@mail.ru., ORCID: 0009-0009-8014-5798

PhD, dotsent S.Shodiyev taqrizi asosida

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INGLIZ TILINI O'QITISHDA KOMMUNIKATIV TA'LIM STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim bosqichida ingliz tilini o'qitishda kommunikativ ta'lim strategiyalarini takomillashtirish masalasi tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida chet tilini o'qitishning asosiy maqsadi o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ekanligi ta'kidlanadi. Tadqiqotda kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari, uning boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga mosligi, dars jarayonida interaktiv metodlardan foydalanishning samaradorligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: kommunikativ yondashuv, kommunikativ kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, ingliz tilini o'qitish, interaktiv metodlar, task-based learning.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРАТЕГИЙ КОММУНИКАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования стратегий коммуникативного обучения при преподавании английского языка на этапе начального образования. Подчеркивается, что основной целью обучения иностранному языку в современной системе образования является формирование коммуникативной компетенции учащихся. В исследовании анализируются теоретические основы коммуникативного подхода, его соответствие возрастным и психологическим особенностям учащихся начальных классов, а также эффективность использования интерактивных методов обучения в образовательном процессе.

Ключевые слова: коммуникативный подход, коммуникативная компетенция, начальное образование, преподавание английского языка, интерактивные методы, обучение на основе выполнения коммуникативных задач (Task-Based Learning).

IMPROVING COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING STRATEGIES IN ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTION AT THE PRIMARY EDUCATION LEVEL

Annotation

This article examines the improvement of communicative language teaching strategies in English language instruction at the primary education level. It emphasizes that the primary objective of foreign language education in the contemporary educational system is to develop learners' communicative competence. The study explores the theoretical foundations of the communicative approach, its suitability for the age-related and psychological characteristics of primary school learners, and the effectiveness of integrating interactive teaching methods into classroom practice.

Keywords: communicative approach, communicative competence, primary education, English language teaching, interactive methods, Task-Based Learning (TBL).

Kirish. Globallashtirish jarayonlari jadallashtirib borayotgan hozirgi davrda xorijiy tillarni, ayniqsa ingliz tilini o'rganish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya va biznes tili sifatida dunyo miqyosida keng qo'llanilmoqda. Shu sababli O'zbekistonda ham chet tillarini o'qitishni takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi yillarda qabul qilingan davlat dasturlari va ta'lim standartlarida o'quvchilarning amaliy nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish asosiy maqsad sifatida belgilangan. Ilgari chet tilini o'qitishda grammatika va tarjimaga asoslangan yondashuv ustun bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda kommunikativ yondashuv eng samarali metodlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu yondashuvning asosiy mohiyati tilni qoidalar majmui sifatida emas, balki real hayotdagi muloqot vositasi sifatida o'rgatishdan iborat. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bu yondashuv muhim hisoblanadi, chunki kichik yoshdagi bolalar tilni tabiiy muloqot, o'yin va faoliyat jarayonida tezroq o'zlashtiradilar. Kommunikativ kompetensiya tushunchasi ilk bor amerikalik tilshunos D. Hymes tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. Olimning ta'kidlashicha, tilni bilish faqat grammatik qoidalarni egallash bilan cheklanmaydi, balki uni qachon, qayerda va qanday vaziyatda qo'llashni ham o'z

ichiga oladi [1]. Keyinchalik M. Canale va M. Swain kommunikativ kompetensiyaning grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatdilar [2]. Bu qarashlar chet tilini o'qitish metodikasining rivojlanishida muhim nazariy asos bo'lib xizmat qildi.

W. Littlewood kommunikativ yondashuvni o'quvchilarni haqiqiy muloqotga tayyorlaydigan metod sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, dars jarayonida o'quvchilar til birliklarini yodlash bilan cheklanib qolmasdan, ularni turli kommunikativ vaziyatlarda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak [3]. J. Richards esa kommunikativ til o'qitishning markazida ma'no almashinuvi turishini ta'kidlaydi [4]. J. Harmerning tadqiqotlarida esa juftlik va guruhda ishlash, rol o'ynash, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi faol metodlarning o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishdagi ahamiyati keng yoritilgan [5].

O'zbekistonda ham chet tilini o'qitish metodikasi bo'yicha qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, J. Jalolov, N. G'aybullayev, A. Abduazizov va boshqa metodist olimlar kommunikativ yondashuvning milliy ta'lim tizimidagi o'rnini tahlil qilganlar. Ularning tadqiqotlarida boshlang'ich sinflarda chet tilini o'qitishda o'yin texnologiyalari, vizual vositalar va interaktiv

metodlardan foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishi ta'kidlanadi [6].

Mavzuning dolzarbligi shundaki, amaliyotda hali ham ayrim darslarda an'anaviy, o'qituvchi markazidagi metodlar ustunlik qilmoqda. Natijada o'quvchilar grammatik qoidalarni ma'lum darajada bilsalar-da, erkin muloqot qilishda qiynaladilar. Ayniqsa, boshlang'ich bosqichda kommunikativ faoliyat yetarli darajada tashkil etilmasa, keyingi sinflarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirish murakkablashadi. Shu bois kommunikativ ta'lim strategiyalarini takomillashtirish masalasi ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta'lim jarayoniga keng kirib kelayotgani ham yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Interaktiv doskalar, mobil ilovalar, onlayn o'yinlar va multimedia vositalari o'quvchilarning darsdagi ishtirokini faollashtiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, vizual va interaktiv faoliyatlarga asoslangan darslar kichik yoshdagi o'quvchilarning diqqatini uzoqroq saqlab turishga yordam beradi. Demak, kommunikativ yondashuvni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiya qilish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Kommunikativ ta'limni faqat dialog yoki suhbat metodlari bilan cheklash yetarli emas. Zamonaviy boshlang'ich ta'limda kommunikativ strategiyalarni raqamli texnologiyalar, loyiha asosida o'qitish, vazifaga asoslangan ta'lim (Task-Based Learning), o'yinlashtirish (gamification), sun'iy intellekt vositalari hamda formatif baholash tizimi bilan integratsiyalash ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bois kommunikativ strategiyalarni takomillashtirish masalasi nafaqat metodik, balki pedagogik, psixologik va texnologik omillarni kompleks hisobga oluvchi ilmiy muammo sifatida qaralishi lozim.

Muhokama va natijalar. Amerikalik tilshunos Dell Hymes birinchi bo'lib kommunikativ kompetensiya tushunchasini ilmiy muomalaga kiritgan. Olimning fikricha, tilni bilish faqat grammatik qoidalarni egallash emas, balki ularni real ijtimoiy vaziyatlarda maqsadga muvofiq qo'llay olishni ham anglatadi. Hymes nazariyasi Noam Chomsky tomonidan ilgari surilgan "lingvistik kompetensiya" tushunchasini kengaytirib, tilning ijtimoiy funksiyasini ham qamrab oldi. Mazkur yondashuv keyinchalik kommunikativ til o'qitish metodikasining nazariy asosiga aylandi.

Mazkur nazariya M. Canale va M. Swain tomonidan yanada rivojlantirildi. Ular kommunikativ kompetensiyani to'rtta o'zaro bog'liq komponentdan iborat tizim sifatida izohlashdi:

- grammatik kompetensiya;
- sotsiolingvistik kompetensiya;
- diskursiv kompetensiya;
- strategik kompetensiya.

Mazkur modelga ko'ra, til o'rganuvchi grammatik jihatdan to'g'ri gapira olishi yetarli emas, balki muloqotning maqsadi, vaziyati va suhbatdoshning xususiyatlarini ham hisobga olishi lozim. Bugungi kunda dunyoning ko'plab davlatlarida ishlab chiqilayotgan ingliz tili o'quv dasturlari aynan ushbu modelga asoslanadi.

William Littlewood esa kommunikativ faoliyatlarni ikki turga ajratadi:

- kommunikatsiyaga tayyorlovchi mashqlar;
- haqiqiy kommunikativ mashqlar.

Olimning ta'kidlashicha, darsning dastlabki bosqichida til birliklari shakllantiriladi, keyingi bosqichda esa ular real vaziyatlarda qo'llanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda ushbu ketma-ketlik yuqori natija beradi.

Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar psixologik jihatdan kattalarga nisbatan yangi tilni tezroq o'zlashtirish imkoniyatiga ega. Ularning taqlid qilish qobiliyati yuqori bo'lib, yangi so'z va iboralarni tabiiy ravishda qabul qiladi. Shu sababli ushbu bosqichda qo'llaniladigan metodlar bolalarning yosh, psixologik va fiziologik xususiyatlariga mos bo'lishi zarur.

An'anaviy darslarda o'quvchilar ko'proq o'qituvchini tinglovchi sifatida ishtirok etsa, kommunikativ yondashuvda ular darsning faol ishtirokchisiga aylanadi. Bu esa o'quvchilarning motivatsiyasi va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

Muallifning fikricha, boshlang'ich sinflarda quyidagi strategiyalar eng samarali hisoblanadi:

- Storytelling (hikoya aytish)
- Role-play (rolli o'yin)
- Pair work (juftlikda ishlash)
- Group discussion (kichik guruhlarda ishlash)
- Information gap
- Think-Pair-Share
- Task-Based Learning
- Project-Based Learning
- Gamification elementlari

Mazkur metodlar bolalarda nutqiy faollikni, muloqot madaniyatini va tanqidiy fikrlashni bir vaqtning o'zida rivojlantiradi.

Bugungi kunda darslarni faqat grammatik mashqlar asosida tashkil etish zamonaviy ta'lim talablariga javob bermaydi. Kommunikativ strategiyalar darsning barcha bosqichlariga integratsiyalashgan holda qo'llanishi kerak.

Masalan, "Animals" mavzusida dars o'tilayotgan bo'lsa:

An'anaviy yondashuv

Teacher: "What is this?"

Student: "It is a lion."

Kommunikatsiya shu yerda tugaydi.

Kommunikativ yondashuvda esa quyidagi vaziyat yaratiladi.

Teacher: "Imagine you are visiting a zoo. Ask your friend about his favourite animal."

Student A: "What is your favourite animal?"

Student B: "My favourite animal is a tiger because it is strong."

Student A: "Where does it live?"

Student B: "It lives in Asia."

Natijada bitta grammatik konstruktsiya yordamida bir nechta kommunikativ kompetensiyalar shakllanadi.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt, mobil ilovalar va onlayn platformalar kommunikativ ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Xususan,

- Quizizz
- Kahoot
- Wordwall
- LearningApps

Liveworksheets kabi platformalar o'quvchilarning darsdagi ishtirokini faollashtiradi hamda tilni tabiiy muhitda qo'llash imkonini yaratadi. Raqamli vositalar yordamida o'quvchilar nafaqat tinglash va o'qish, balki gapirish va yozish ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston umumta'lim maktablarida kommunikativ metod elementlari joriy etilgan bo'lsa-da, ularning qo'llanish darajasi hududlar, pedagoglarning metodik tayyorgarligi va moddiy-texnik ta'minotiga qarab farq qiladi. Ayrim maktablarda darslar hanuzgacha grammatik qoidalarni yodlash va tarjima mashqlariga tayanadi, bu esa o'quvchilarning erkin muloqot qilish ko'nikmalarini yetarli darajada rivojlantirmaydi.

Kommunikativ strategiyalarni takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi lozim:

- o'qituvchilarning metodik kompetensiyasini muntazam oshirish;
- darsliklarga autentik kommunikativ vazifalarni ko'proq kiritish;
- raqamli ta'lim platformalaridan tizimli foydalanish;
- formatif baholash tizimini kuchaytirish;
- ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish;
- sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalarini darslarga integratsiya qilish.

Mazkur takliflarning amalga oshirilishi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilida erkin muloqot qilish kompetensiyasini rivojlantirish bilan bir qatorda, ta'lim sifatini xalqaro standartlar darajasiga yaqinlashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Boshlang'ich ta'limda ingliz tilini o'qitishda kommunikativ ta'lim strategiyalarini takomillashtirish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning muhim shartlaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kommunikativ yondashuv o'quvchilarning tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini

kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi hamda ularning ingliz tilidan real hayotiy vaziyatlarda samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Tahlillar asosida Dell Hymes, Canale va Swain, Jack C. Richards, William Littlewood hamda J. Jalolovning ilmiy qarashlari kommunikativ ta'limning nazariy asosini tashkil etishi aniqlandi. Ularning konsepsiyalariga tayangan holda boshlang'ich ta'limda interaktiv metodlar, rolli o'yinlar, juftlik va guruhli ishlash, vazifaga asoslangan ta'lim hamda raqamli texnologiyalarni uyg'un qo'llash dars samaradorligini sezilarli darajada oshirishi isbotlandi.

ADABIYOTLAR

1. Hymes D. On Communicative Competence. On Communicative Competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), Sociolinguistics Harmondsworth: Penguin Books. 1972. – Pp. 269–293.
2. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing, Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. Applied Linguistics, 1980. - № 1(1), P. 1–47.
3. Littlewood W. Communicative Language Teaching Communicative Language Teaching: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press. 1981.
4. Richards J. C. Communicative Language Teaching Today Communicative Language Teaching Today. New York: Cambridge University Press. 2006.
5. Harmer J. The Practice of English Language Teaching The Practice of English Language Teaching (5th ed.). Harlow: Pearson Education Limited. 2015.
6. Jalolov J. J. Chet til o'qitish metodikasi Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi. 2012.